

ARENA LANDSBYGD

Företagsamhet och samverkan i utvecklande bygder

Strategi för landsbygdsutveckling i Västernorrland
2007

Förord

Arena landsbygd är den regionala strategin för landsbygdsutveckling i Västernorrland. Strategin utgår från insikten att utveckling är en social process där ansvarstagande aktörer samordnar sina handlingar, och att landsbygdsutveckling kräver arenor för möten mellan landsbygdens utvecklingsaktörer.

Företagsamhet och samverkan är visionen för arenornas funktionssätt. Nyskapande idéer om hur utveckling skapas kräver företagsamma aktörer, i såväl snäv ekonomisk som bred social mening. Idéernas förverkligande kräver samverkan mellan ansvarstagande aktörer tvärs verksamheter och sektorer.

Utvecklande bygder är en förutsättning för att utvecklingsarbetet skall vara hållbart. Strategin identifierar fyra tematiska områden som kännetecknar utvecklande bygder: ett näringsliv med livskraftiga företag och arbetstillfällena, en attraktiv livsmiljö med en god servicenivå, en tillgängliggörande infrastruktur, samt hållbara natur- och kulturmiljöer.

Initiativet till att utarbeta en sammanhållen strategi för landsbygdens utveckling inom ramen för det regionala utvecklingsarbetet togs av undertecknad våren 2006. Arbetet har bedrivits under ledning av en styrgupp, under mitt ordförandeskap, bestående av kommunalråden Sten-Ove Danielsson, Ånge, Elisabet Lassen, Sollefteå, Glenn Nordlund, Örnsköldsvik, landstingsrådet Ewa Söderberg, riksdagsledamoten Birgitta Sellén, samt styrelseordföranden Stig Högberg, LRF Västernorrland, Jan Sjödin, Våga Växa och Lillemor Larsson, Företagarna Västernorrland. Det konkreta framtagandet av strategin har samordnats av analysstrateg, tillika kanslichef, Hans Wiklund vid länsstyrelsens ledningskansli och utförts av en projektgrupp bestående av Åke Magnusson och Susanne Sahlin vid länsstyrelsens lantbruks- respektive näringslivsavdelning, samt Ann Holst, konsult. Länsstyrelsens styrelse fattade den 21 december 2006 beslut om att anta strategin.

Under framtagandet har ambitionen varit att förankra strategin hos olika utvecklingsaktörer i länet. Detta har bland annat skett genom en hearing kring visioner om framtidens landsbygd, kommunbesök, en webbenkät riktad till en bred uppsättning utvecklingsaktörer på lokal och regional nivå, samt remiss till länets kommuner, landstinget och ett urval av myndigheter och intresseorganisationer.

Föreliggande dokument fokuserar på prioriterade åtgärder för landsbygdsutveckling. De olika analysunderlag varifrån åtgärdsbehov har härletts publiceras separat.

Det är min förhoppning att strategin skall bli ett verktyg som bidrar till att förstärka det arbete som bedrivs i länet för att främja landsbygdens utveckling, dels genom att underlätta samordning av olika offentliga, privata och ideella insatser, dels genom att inspirera till nya utvecklingsinsatser.

Härnösand i januari 2007

Gerhard Larsson
landshövding i Västernorrlands län

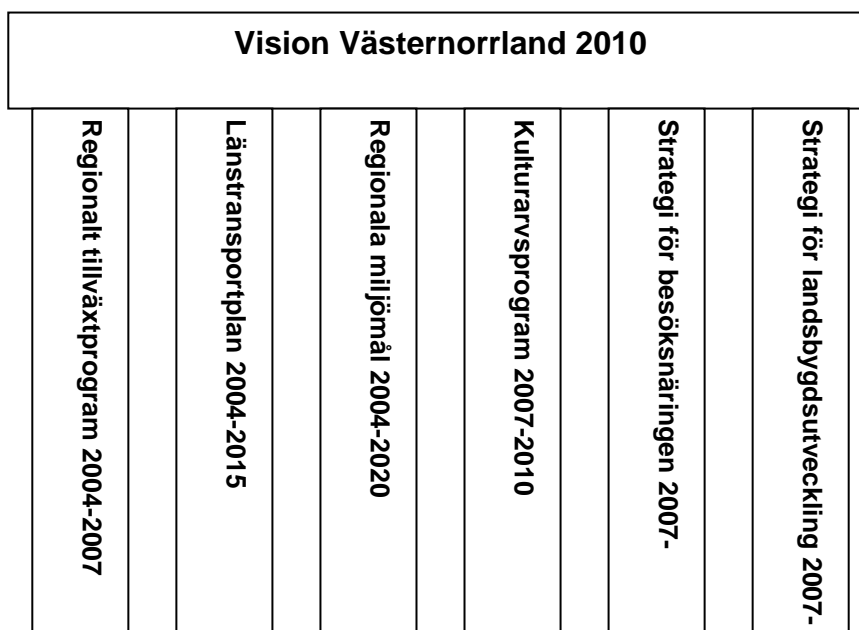
Bakgrund	4
Strategiska utgångspunkter.....	4
Finansiella medel för landsbygdsutveckling	5
Strategins framtagande	5
Syfte och programlogik	7
Insatsområde 1: Livskraftiga företag och fler arbeten	8
Åtgärd 1.1 Nyföretagande och entreprenörskap.....	8
Åtgärd 1.2 Kapital och kunskap.....	9
Åtgärd 1.3 Jord- och skogsbruk.....	10
Åtgärd 1.4 Förnybar energi.....	10
Åtgärd 1.5 Besöksnäring	11
Insatsområde 2: Attraktiv livsmiljö med en god servicenivå	13
Åtgärd 2.1 Mångfald	13
Åtgärd 2.2 Bostäder.....	14
Åtgärd 2.3 Service	14
Åtgärd 2.4 Kultur- och fritid.....	15
Insatsområde 3: Tillgängliggörande infrastruktur	16
Åtgärd 3.1 Vägar	16
Åtgärd 3.2 Kollektivtrafik.....	17
Åtgärd 3.3 Bredband	18
Åtgärd 3.4 Mobiltelefoni.....	19
Insatsområde 4: Hållbara natur- och kulturmiljöer	20
4.1 Skogen	20
4.2 Odlingslandskapet.....	21
4.3 Vattnet.....	21
4.4 Industrisamhällets kulturarv	22
Insatsområde 5: Lokalt inflytande och samverkan	23
Åtgärd 5.1 Lokalt inflytande	23
Åtgärd 5.2 Samverkan.....	24
Uppföljning och utvärdering	25

Bakgrund

Landsbygden är en stor och viktig del av Västernorrland. Av länets befolkning år 2004 på cirka 244 000 personer var 164 000 bosatta i tätorter med fler än 3000 invånare och 80 000 på landsbygden. Utvecklingsförutsättningarna varierar mellan olika typer av landsbygdsområden. Glesbygdsområden kännetecknas ofta av minskande befolkning, låg tillväxt och vikande sysselsättning, samt begränsad tillgänglighet till service. Situationen på den tätortsnära landsbygden är annorlunda. Sysselsättningsgraden är i betydande delar av landet högre än i tätorterna. Service finns på nära håll eller är tillgänglig genom infrastruktur.¹ Av de 80 000 personer som är bosatta på landsbygden i länet är 71 000 bosatta på tätortsnära landsbygd och 9 000 bosatta i glesbygd. Andelen boende i glesbygd är högre i länet än i riket, men lägre än i övriga Norrland.

Strategiska utgångspunkter

Tillväxt och sysselsättning på landsbygden är en förutsättning för en hållbar regional utveckling. Det regionala utvecklingsarbetet genomsyras av ett strategiskt förhållningssätt. Utvecklingsinsatser vägleds av prioriteringar i strategiska program (se figur), varefter finansieringslösningar skräddarsys utifrån de olika medel som finns tillgängliga för olika ändamål. Idag behandlas utvecklingsfrågor av relevans för landsbygden i flera olika regionala program. Det finns ett behov av att utveckla ett sammanhållet landsbygdsperspektiv i form av en strategi för landsbygdens utveckling.

¹ Tätortsnära landsbygd definieras, enligt Glesbygdsvverkets definition, som områden med mellan 5 och 45 minuters restid till tätort med minst 3000 invånare och glesbygd som områden med mer än 45 minuters restid till tätort med minst 3000 invånare.

Den övergripande strategiska inriktningen för det regionala utvecklingsarbetet anges i det regionala utvecklingsprogrammet, Vision Västernorrland 2010. Utvecklingsprogrammet specificeras i sektorsprogram. Det regionala tillväxtprogrammet tydliggör länets prioriterade åtgärder för att förnya näringslivet. Länstransportplanen visar på de regionala prioriteringarna rörande transportinfrastrukturen. Utvecklingsstrategin för besöksnäringen syftar till att stärka länet som besöksmål. De regionala miljömålen är anpassningar av de nationella miljökvalitetsmålen. Kulturarvsprogrammet anger länets prioriteringar för bevarande och utveckling av kulturarvet. Strategin för landsbygdsutveckling anlägger ett helhetsperspektiv på landsbygdsutvecklingsfrågorna inom ramen för det regionala utvecklingsarbetet, och specificerar regionalt prioriterade insatsområden och åtgärder för en hållbar utveckling på landsbygden.

Finansiella medel för landsbygdsutveckling

Det regionala utvecklingsarbetet bygger på ett flertal olika finansieringskällor: EU-medel, nationella och regionala statliga medel, kommunala och landstingskommunala medel, samt privata och ideella medel. Medlens användning regleras i normalfallet genom förordningar och föreskrifter och vägleds i flertalet fall av program. Nedan summeras de viktigaste offentliga medlen för landsbygdsutveckling i Västernorrland.

Nationella och regionala statliga utvecklingsmedel

Kommunala och landstingskommunala utvecklingsmedel

Nationellt landsbygdsprogram

Europeiska fonden för landsbygdsutveckling, länsvisa genomförandestrategier

Mål 2 Regional konkurrenskraft och sysselsättning

Europeiska regionala utvecklingsfonden, regionalt program för Mellersta Norrland

Europeiska socialfonden, nationellt program med regional plan för Mellersta Norrland

Mål 3 Territoriellt samarbete

Botnia Atlantica (3a, gränsregionalt samarbete med Västra Finland)

Sverige Norge (3a, gränsregionalt samarbete, Mittnorden)

Östersjöprogrammet (3b, transnationellt samarbete med regioner kring Östersjön)

Norra Periferin (3b, transnationellt samarbete med delar av Norden, Skottland, Irland m.fl.)

Erfarenhetsprogrammet (3c interregionalt program, samtliga regioner inom EU)

Nationell strategisk plan för fiskerinäringen (Europeiska fiskefonden)

För arbetet med landsbygdsutveckling är Europeiska fonden för landsbygdsutveckling genom det nationella landsbygdsprogrammet en central finansieringskälla, men även andra finansieringskällor är viktiga, såsom Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden genom programmen för regional konkurrenskraft och sysselsättning samt den Europeiska fiskefonden genom den nationella strategiska planen för fiskerinäringen. Statliga, kommunala, landstingskommunala samt privata och ideella medel är viktiga bland annat som motfinansiering för projektverksamhet inom ramen för landsbygdsprogrammet och strukturfondsprogrammen.

Strategins framtagande

Initiativet till att utarbeta en sammanhållen strategi för landsbygdens utveckling inom ramen för det regionala utvecklingsarbetet togs av landshövding Gerhard Larsson under våren 2006. Framtagandet av strategin för landsbygdsutveckling har bedrivits under hösten 2006. Arbetet har letts av en styrgupp bestående av landshövdingen, tillika ordförande, kommunalråden Sten-Ove Danielsson, Ånge, Elisabet Lassen, Sollefteå, Glenn Nordlund, Örnsköldsvik, landstingsrådet Ewa Söderberg, riksdagsledamoten Birgitta Sellén, samt styrelseordföranden

Stig Högberg, LRF Västernorrland, Jan Sjödin, Våga Växa och Lillemor Larsson, Företagarna Västernorrland.

Det konkreta framtagandet av strategin har samordnats av analysstrateg, tillika kanslichef, Hans Wiklund vid länsstyrelsens ledningskansli och utförts inom ramen för en projektgrupp bestående av Åke Magnusson och Susanne Sahlin vid länsstyrelsens lantbruks- respektive näringslivsavdelning, samt Ann Holst, konsult.

Under framtagandet har ambitionen varit att förankra strategin hos olika utvecklingsaktörer på regional och lokal nivå i länet. En hearing för att formulera visioner för framtidens landsbygd samt identifiera angelägna utvecklingsinsatser har anordnats. Utvecklingsaktörerna gavs senare möjlighet att prioritera mellan förslag till visioner och insatser genom en webbenkät. Samråd har skett med kommunernas ansvariga för landsbygdsutveckling. Information om strategin har skett genom kommunbesök samt föredragning i kommunförbundets styrelse. Under november skickades ett utkast till strategi på remiss för synpunkter till kommunerna, landstinget samt ett antal myndigheter och intresseorganisationer i länet. I december beslutade länsstyrelsens styrelse om att anta strategin.

Länsstyrelsens styrelse fattade den 21 december 2006 beslut om att anta föreliggande dokument som strategi för landsbygdsutveckling i Västernorrland.

Det har också tagits fram ett antal olika analysunderlag, vilka publicerats separat, bland annat en analys av landsbygdens styrkor, svagheter, möjligheter och hot (SWOT) i Västernorrland, en kartläggning av erfarenheter från tidigare arbete med landsbygdsutveckling i länet, en enkätundersökning till en bred uppsättning aktörer inom landsbygdsutvecklingsområdet, en hearing för formulering av visioner och prioritering av åtgärder samt en statistisk beskrivning av utvecklingsfaktorer. Förhoppningen är att dessa underlag skall utgöra en kunskapsmässig bas för framtida utvecklingsinsatser. Underlagen finns tillgängliga på länsstyrelsens hemsida, www.y.lst.se.

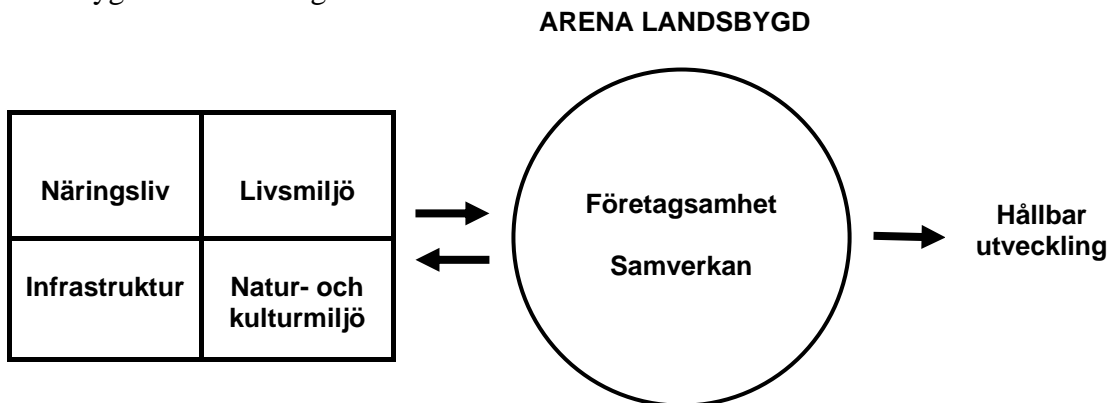
Syfte och programlogik

Strategins övergripande syfte är att tillhandahålla ett sammanhållet landsbygdsperspektiv inom ramen för det regionala utvecklingsarbetet, genom att synliggöra landsbygdens resurser, behov och möjligheter.

Strategin anlägger ett bredare perspektiv på landsbygdsutveckling än vad som är möjligt att finansiera inom ramen för det nationella landsbygdsprogrammet och den är följaktligen tänkt att bygga på ytterligare finansieringskällor, bland annat EU:s strukturfonder genom Mål 2 Regional konkurrenskraft och sysselsättning och Mål 3 Territoriellt samarbete, samt regionala statliga och kommunala utvecklingsmedel.

Ambitionen är att strategin skall vägleda finansiärer vid prioritering av insatser och främja samordning på regional och lokal nivå mellan offentliga, privata och ideella aktörer. Därtill är förhoppningen att strategin skall inspirera till nya aktiviteter som bidrar till landsbygdens utveckling.

Strategin utgår från insikten att utveckling är en social process där ansvarstagande aktörer samordnar sina handlingar, och att landsbygdsutveckling kräver arenor för möten mellan landsbygdens utvecklingsaktörer.

Företagsamhet och samverkan är visionen för arenornas funktionssätt. Nyskapande idéer om hur utveckling skapas kräver företagsamma aktörer, i såväl snäv ekonomisk som bred social mening. Idéernas förverkligande kräver samverkan mellan aktörer tvärs verksamheter och sektorer.

Utvecklande bygder är en förutsättning för att utvecklingsarbetet skall vara hållbart. Strategin identifierar fyra tematiska områden som är kännetecknande för utvecklande bygder: ett näringsliv med livskraftiga företag och arbetstillfällen, en attraktiv livsmiljö med en god servicenivå, en tillgängliggörande infrastruktur, samt hållbara natur- och kulturmiljöer.

Insatsområde 1: Livskraftiga företag och fler arbeten

Livskraftiga företag inom nya branscher är en förutsättning för fler arbeten och fler möjligheter till försörjning på landsbygden. Jord- och skogsbruket är sedan länge en viktig näring i landsbygdens ekonomi, varför det är viktigt att bibehålla ett konkurrenskraftigt jord- och skogsbruk. Men till följd av rationalisering sysselsätter jord- och skogsbruket allt färre. Diversifiering av landsbygdens näringsliv är därför av avgörande betydelse för framtida företagande och arbete på landsbygden; dels i meningen att finna kompletterande verksamheter inom ramen för jord- och skogsbruksföretag, dels i meningen att finna nya näringar som kan skapa sysselsättning och tillväxt.

Nyföretagande och entreprenörskap är följaktligen angeläget att främja generellt. Potentiella tillväxtnäringsområden givet landsbygdens utvecklingsförutsättningar är, förutom traditionellt jord- och skogsbruk, bland annat förnybar energi, besöksnäring, entreprenadverksamhet, grön rehabilitering, tjänsteproduktion, småskalig livsmedelsproduktion och hästgårdar. Av de kluster som är prioriterade i det regionala utvecklingsarbetet har två en särskilt tydlig koppling till landsbygden, nämligen förnybar energi och besöksnäring.

Ur ett ekonomiskt perspektiv är ett konkurrenskraftigt jord- och skogsbruk i kombination med en diversifiering av landsbygdens näringsliv genom nyföretagande och entreprenörskap i nya branscher nödvändiga förutsättningar för en uthållig tillväxt i termer av företagande och arbete. Ur ett socialt perspektiv är diversifiering av landsbygdens näringsliv viktig för att komplettera det starkt mansdominerade jord- och skogsbruket med näringar som skapar nya arbetstillfällen för landsbygdens kvinnor. När det gäller nyföretagande och entreprenörskap är det angeläget med särskilda insatser riktade till kvinnor, vilka idag startar företag i mindre utsträckning. Ur ett miljömässigt perspektiv är det viktigt att näringsverksamheter, såväl traditionella som moderna, bygger på en hållbar användning av landsbygdens natur- och kulturmiljöresurser, och att miljövänlighet utvecklas till att bli en konkurrensfördel för landsbygdens företag.

Mål:

Fler företag, särskilt bland kvinnor

Fler tillväxtföretag

Ökad sysselsättning, särskilt inom jord- och skogsbruk, förnybar energi och besöksnäring

Åtgärd 1.1 Nyföretagande och entreprenörskap

Nyföretagande utgör en förutsättning för framtida företagande och arbete på landsbygden. Av särskild betydelse för sysselsättningen är entreprenörskap och företagande i glesbygd där möjligheterna till arbetspendling är begränsade. Nya företag bidrar till ökad konkurrenskraft och förnyelse av näringslivet vilket i sin tur är viktigt för tillväxt. Rationalisering inom jord- och skogsbruket samt koncentration av offentlig service minskar antalet arbetstillfällen på landsbygden. Mot denna bakgrund är det viktigt att nya företag bildas i nya branscher och att etablerade företag växer.

Sverige har en relativt låg andel företagare jämfört med andra medlemsstater i EU. Andelen företag är särskilt låg bland kvinnor. I Västernorrland har nyföretagandet av tradition varit lågt, men sedan år 2000 ses en stadig förbättring, om än från en jämförelsevis låg nivå. På landsbygden i såväl landet generellt som Västernorrland specifikt är andelen företagare högre än i städer. Medelåldern bland företagare är inom flera branscher hög, inte minst inom jord-

och skogsbruket. Många företagare saknar ambition att växa i termer av antal sysselsatta. I Sverige överförs kunskap från forskning till nya produkter och företag i liten omfattning i jämförelse med andra medlemsstater i EU.

Det finns ett positivt samband mellan inställningen till företagande och antalet företag som etableras i en region. En annan förklaring till regionala skillnader i nyföretagande är att näringslivets sammansättning varierar. I ekonomier med en stor andel tillverkningsindustri etableras färre nya företag än i ekonomier med tyngdpunkt på tjänste- och handelsverksamhet.

För att främja nyföretagande och diversifiering av landsbygdens ekonomi är det angeläget att bland annat främja: entreprenörskap och nyföretagande, särskilt bland unga och bland kvinnor, generationsväxling i företag, stödstrukturer för nya företagare, till exempel företagslotsar och nätverk för företagare, omsättning av forskning i nya produkter och företag, samt utveckling av den sociala ekonomin, till exempel kooperativa företagsformer.

Åtgärd 1.2 Kapital och kunskap

Tillgång till kapital är en viktig förutsättning för att nya företag skall etableras, men också för att befintliga företag skall växa. Humankapital, är en förutsättning för att företag skall kunna konkurrera i kunskapsekonomin. Finansiellt kapital är en förutsättning för investeringar, till exempel i produktionsanläggningar, produktutveckling och marknadsföring.

Brist på finansiellt kapital är ofta ett hinder för företag med tillväxtambitioner, fram för allt i tidiga faser. Kapitalförsörjningen är mer problematisk för företag på landsbygden. Banklån är den vanligaste formen av extern finansiering. Den jämförelsevis låga värderingen av fastigheter på landsbygden, och särskilt i glesbygd, minskar möjligheten av att använda dessa tillgångar som säkerhet vid belåning. Riskkapital utgör ett samlat begrepp för investeringar i företags egna kapital. Utbudet av riskkapital är sämre utanför storstadsområdena, och i synnerhet på landsbygden. Riskvilligt kapital erbjuds av offentliga aktörer i form av krediter och lån med lägre krav på säkerhet och med flexibla återbetalningsvillkor när belåning inte är möjlig via den reguljära marknaden.

Utbildningsnivån är lägre på landsbygden än i mer tätbebyggda områden, vilket delvis förklaras av att befolkningen är äldre på landsbygden. Unga, särskilt kvinnor, flyttar ofta från landsbygden för högre studier.

För att förbättra kapitalförsörjningen på landsbygden är det angeläget att främja bland annat: förbättrade möjligheter till belåning, till exempel genom etablering av kreditgarantiföreningar och medlemsbanker, kompletterande riskvilligt kapital i de fall där finansiering via lån inte kan ordnas på den reguljära marknaden, till exempel genom investeringsstöd till förstudier, produktionsanläggningar, produktutveckling, ökad tillgång på riskkapital, till exempel genom regionala riskkapitalbolag, investeringar kommersialisering av forskning och innovationer, samt kompetensutveckling i yrkeslivet. När det gäller humankapital är det angeläget att främja bland annat en mer positiv inställning till utbildning, särskilt bland unga män, och utveckling av mer flexibla utbildningsformer, till exempel distansutbildning med distansberoende teknik.

Åtgärd 1.3 Jord- och skogsbruk

Jord- och skogsbruket sysselsätter som en följd av rationaliseringar allt färre. I Västernorrland står jord- och skogsbruket för en större andel av de sysselsatta än i flertalet län. I tätort har 1 procent, på den tätortsnära landsbygden har 5 procent och på glesbygden har 10 procent sin sysselsättning inom näringen. Därtill bidrar jord- och skogsbruket till att upprätthålla en god standard på infrastruktur och service, samt för att bevara odlingslandskapet och därigenom den attraktiva livsmiljön.

Det ska noteras att jord- och skogsbruket följer olika logik. Medan jordbruket är starkt reglerat och kringgärdat av ett omfattande stödsystem opererar skogsbruket på en konkurrensutsatt marknad.

Jordbruket i länet sysselsätter knappt 1200 personer. Antalet företag har minskat på 20 år. Till följd av rationalisering har dock produktionen inte minskat i samma omfattning. Djurhållning är den dominerande inriktningen.

I länet finns 1,7 miljoner hektar produktiv skogsmark. Den privatägda andelen är 44 procent. Virkesförrådet uppgår till 232,5 miljoner m³sk och den årliga tillväxten är cirka 7,4 miljoner m³sk. Råvaran förädlas i huvudsak vid ett mindre antal storskaliga industrier, företrädesvis belägna vid kusten.

För att säkerställa ett konkurrenskraftigt, lönsamt och miljövänligt jord- och skogsbruk är det angeläget att främja: nyrekryteringen till näringen, investeringar för modernisering av produktionsenheter, förädling av befintliga produkter, samarbete kring utveckling av nya produkter, processer, tekniker, kompletterande verksamheter, planering av infrastruktur, rationell fastighetsstruktur, kompetensutveckling samt omsättning av forskning och innovationer i nya produkter och företag.

Åtgärd 1.4 Förnybar energi

Förnybar energi är en viktig framtidsbransch, inte minst i ljuset av stigande energipriser och hotande klimatförändringar. På landsbygden finns stora mängder råvara för energiproduktion. Redan idag tas stora mängder biobränsle ut från skogen. Jordbruket har en betydande potential när det gäller produktion av förnybar energi. Det finns olika grödor som kan odlas för energiändamål. Därtill finns områden lämpliga för befintliga och framtida vattenkraft- och vindkraftlokaliseringar.

Förnybar energi är ett prioriterat klusterområde i det regionala utvecklingsarbetet. Ambitionen är att länet skall bli en nationellt och internationellt ledande region när det gäller såväl produktion av bioenergi som utveckling av nya tekniska lösningar och industriella system för sådan produktion, och särskilt när det gäller omställningen av transportsektorn till biodrivmedel i form av etanol och FT-diesel. Detta kräver en ökad produktion av biomassa, både inom jord- och skogsbruket.

Sverige hör till de medlemsstater i EU som har störst skogsareal per invånare och idag produceras cirka 94 TWh från skogsråvara. Det är möjligt att öka produktionen med cirka 30 TWh genom effektivare skogsbruk och förbättrad skogsvård, enligt Kommissionen mot oljeberoende. Västernorrland är till 74 procent täckt av skog, och följaktligen ett län med stora mängder skogsråvara. Samtidigt importeras stora mängder råvara till länets skogsindustri, och den konkurrenssituation som uppkommit mellan energi- och skogsindustrin måste hanteras genom att råvaran används rationellt och för rätt ändamål.

Jordbrukets bioenergiproduktion uppgår idag till 1 TWh. Enligt det framtidsscenario som Lantbrukarnas riksförbund (LRF) låtit ta fram bedöms energipotentialen på lång sikt kunna öka till 32 TWh. I länet finns jordbruksmark, särskilt i kustområdet och älvdalarna, som kan komma i fråga för produktion av energigrödor. Idag brukas totalt 60 000 hektar i länet, varav 52 000 hektar utgörs av åkermark. Därtill finns jordbruksmark som har tagits ur produktion. Den uppgår till cirka 40 000 hektar sedan år 1950. För att odling av energigrödor skall vara meningsfull i stor skala måste haneringen efter skörd utvecklas.

Vattenkraften står ett normalår för knappt hälften av den svenska elproduktionen, och en lika stor andel som kärnkraften. Västernorrlands län står för cirka 16 procent av produktionen i riket. Under ett normalår uppgår produktionen till cirka 12,3 TWh. Merparten av länets vattenkraft produceras i tre vattensystem: Ångermanälven med biflöden, Indalsälven samt Ljungan. Men det finns också ett antal produktionsanläggningar i mindre vattendrag.

Vindkraft är den energiform som växer snabbast i världen. I Sverige genererar vindkraften 20 gånger så mycket el som för sju år sedan. Riksdagen beslutade år 2002 om ett planeringsmål om vindkraften i landet på 10 TWh till år 2015. Planeringsmålet för länet är 245 GWh. Det planeringsunderlag som länsstyrelsen tagit fram visar, med hänsyn till skyddsavstånd till bebyggelse och undantag för världsarvsområdet Höga Kusten, att det finns drygt 3000 km² landområden med lämpliga vindförhållanden.

För att bidra till att förnybar energi blir en tillväxtbransch i länet är det angeläget att främja bland annat: ökad användning av avverkningsrester såsom grot och stubbar (GROT) inom energiproduktion, effektiv skötsel i form av röjning, gallring, gödsling och intensivare odling för ökad produktion inom skogsbruket, ökad odling av energigrödor inom jordbruket, ökad förädling av råvaran genom utveckling av ny teknik, strategisk samverkan mellan näringsliv och forskning, innovationer, produktutveckling, pilot- och demonstrationsanläggningar, logistik, teknik- och kunskapscentra, samt planering och projektering som säkerställer markåtkomst, dokumentation och eventuella tillfartsvägar för befintliga och nya vattenkraft- och vindkraftanläggningar.

Åtgärd 1.5 Besöksnäring

Besöksnäringen är en av de snabbast växande näringarna i landet. År 2006 ökade näringens omsättning med 10 procent till 190 miljarder. Under den senaste tioårsperioden har antalet sysselsatta ökat med cirka 35 000 personer. I länet var tillväxten inom besöksnäringen högre än genomsnittet det senaste året, men likväl är andelen sysselsatta inom besöksnäringen lägre i länet än i riket, 2 jämfört med 2,5 procent. Besöksnäringen är idag koncentrerad till den södra delen av länet, varför det är angeläget att utveckla områden med turistisk potential i andra delar av länet.

Natur- och kulturturism är en del av besöksnäringen som har en tydlig koppling till landsbygden, dess natur- och kulturmiljöer. Natur- och kulturturismen står totalt sett i riket för små andelar av den totala besöksnäringen, men ökningstakten hör till de högsta inom näringens olika segment. Analyser visar att länets kultur- och naturmiljöer har stor turistisk potential. Höga kusten och Älvdalarna utgör turistiska destinationer med betydande potential. Men landsbygden har också generell potential till småskalig natur- och kulturturism, bland annat i form av sportfiske, jakt, upplevelser.

I samband med framtagandet av en utvecklingsstrategi för besöksnäringen har näringens utvecklingsmöjligheter kartlagts under hösten 2006 inom ramen för tre destinationsgrupper bestående av representanter för näringen. Destinationsgrupperna har identifierat behovet av utvecklingsinsatser.

För att bidra till besöksnäringens utveckling är det angeläget att främja bland annat: entreprenörskap och nyföretagande inom näringen, produktutveckling, särskilt av integrerade produkter, marknadsföring för att synliggöra det länets besöksmål, nätverksbyggande inom näringen, tillgänglighet till länets besöksmål, till exempel genom förbättrad skyltning, analys för identifiering av målgrupper och marknader, kvalitetssäkring samt strategiska investeringar.

Insatsområde 2: Attraktiv livsmiljö med en god servicenivå

Attraktiv livsmiljö är en förutsättning för att fler skall välja att bosätta sig på landsbygden. Fler bosatta ökar humankapitalet och arbetskraftutbudet, samt lägger grunden till service. Allt fler väljer bostadsort baserat på livsstilsskäl. Enligt uppgifter från Boverket väljer 60 procent boende utifrån livsstilsskäl medan 20 procent väljer utifrån närheten till arbete. Såväl länet generellt som landsbygden specifikt erbjuder en i många avseende en attraktiv livsmiljö. Det framgår av länsstyrelsens livsmiljöbokslut, men också av resultaten från den webbenkät som ingår i analysunderlaget till föreliggande strategi. I landet avspeglas detta i en inflyttning till den tätortsnära landsbygden, i synnerhet av barnfamiljer och äldre. Ungas flyttmönster styrs i hög grad av studier, arbete och karriärmöjligheter.

Närhet till attraktiva natur- och kulturmiljöer är centralt vid valet av bostadsort. Landsbygden erbjuder också en social miljö som uppfattas som trygg. Men för den som bor på landsbygden är det också viktigt med funktionalitet i vardagen. Närhet till service är angeläget. I områden med vikande befolkningsutveckling finns risken att serviceutbudet försämras. Väl utbyggd service är av särskild betydelse för dem som har begränsad möjlighet att besöka tätorter och dem saknar tillgång till eller kunskap om distansoberoende teknik. Tillgänglighet till kultur- och fritidsaktiviteter är också viktig del i en attraktiv livsmiljö.

Ur ett ekonomiskt hållbarhetsperspektiv underlättar en attraktiv livsmiljö företags tillgång till service och arbetskraft samt boendes möjlighet till arbete. Ur ett socialt hållbarhetsperspektiv gör en tillgänglig service det lättare för boende på landsbygden att förena arbets- och privatliv. Kultur- och fritidsaktiviteter är viktiga mötesplatser och påverkar en bostadsorts attraktivitet. Ur ett ekologiskt perspektiv kan en tillgänglig service minska transportbehovet och därigenom miljöbelastning. Samtidigt är det viktigt att bostadsbyggandet på landsbygden tar hänsyn till natur- och kulturmiljön.

Mål:

Ökad inflyttning till och mångfald på landsbygden
Fler attraktiva bostadsområden
Bibehållen eller förbättrad tillgänglighet till service
Bibehållen eller förbättrad tillgänglighet till kultur- och fritidsaktiviteter

Åtgärd 2.1 Mångfald

Mångfald omsätts i utveckling om människors olika kunskaper och bakgrund förstås, värdesätts och tillvaratas. Det är ofta i mötet mellan människor med olika kunskaper och bakgrund som nya idéer uppstår. Mångfald är en resurs som kan omsättas ekonomiskt, till exempel genom att skapa nya affärsmöjligheter och stärka företags konkurrenskraft. Därtill är mångfald en viktig del i en attraktiv livsmiljö, i den mening att alla människor skall ges lika möjligheter att delta i samhällslivet.

Befolkningsutvecklingen indikerar ett områdes attraktivitet. Medan unga i åldern upp till 29 år tenderar att flytta ut från landsbygden, i första hand till storstäder och universitetsstäder, tenderar personer i åldern 30-65 att flytta in. Inflyttningen sker i första hand till den tätortsnära landsbygden. Befolkningsutvecklingen på glesbygden är oftast mer bekymmersam.

Utvecklingen varierar också mellan olika delar av länet. I Sundsvall och Örnsköldsvik, med kringliggande tätortsnära landsbygd, har befolkningen ökat de senaste åren. I övriga länet har befolkningsutvecklingen sedan år 2000 stabiliserats, efter att under en längre period generellt sett ha varit problematisk.

Befolkningens sammansättning indikerar framtida utbud av arbetskraft och humankapital. Medelåldern är högre på landsbygden än i tätbefolkade områden. I länet är medelåldern hög, i likhet med övriga län utanför storstadsregionerna, vilket också avspeglas i födelseunderskott i flertalet av länets kommuner. Befolkning på landsbygden är mer etniskt homogen än i riket totalt. I länet är andelen utrikes födda lägre än i riket, och de utrikes födda är i första hand koncentrerade till de tätbefolkade områdena. Fler män än kvinnor är bosatta på landsbygden medan en omvänd obalans råder i tätbefolkade områden.

För att bidra till en ökad mångfald på landsbygden är det angeläget att främja bland annat: ökad in- och återflyttning, särskilt av unga, kvinnor och utrikes födda, samt integration av underrepresenterade grupper i arbetsliv och samhällsliv.

Åtgärd 2.2 Bostäder

Många attraheras av den boendemiljö som landsbygden erbjuder. Det är första hand boende på renodlad landsbygd som efterfrågas, och i mindre utsträckning boende i mindre tätorter. Nybyggnationen av bostäder för permanent boende är begränsad i många landsbygdsområden, och i synnerhet i glesbygd. En orsak är den vikande befolkningsutvecklingen. En annan orsak är den svårighet att finansiera nybyggnation som följer av fastigheternas låga värdering och därmed begränsade värde som säkerhet vid belåning.

Fastighetspriser är en indikator på attraktivitet. I länet är fastighetspriserna jämförelsevis låga, särskilt i glesbygd. I länets inland, påverkar den betydande utflyttning som skett historiskt fastighetspriserna negativt. Nybyggnationen av fritidsbostäder är mer omfattande, i första hand i strandnära lägen.

De som väljer att flytta till landsbygden gör det ofta av livsstilsskäl. Det är viktigt att anpassa fastighetsbildningen så att den i möjligaste mån är förenlig med den boendes livsstil, till exempel hästgårdar och natur- och kulturturism. Många efterfrågar boende i attraktiva natur- och kulturmiljöer, och särskilt strandnära boende. I länet finns stora orörda strandområden. Av länets 17 659 kilometer kust- och strandlinje är cirka 13 procent bebyggelsepåverkad. En regional problematik är det stora antalet strandnära industriområden, vilka i många fall är kontaminerade och i behov av sanering för att kunna komma till användning på nytt. Det är också en trend att allt fler väljer bosätter sig permanent i sina fritidshus. Detta ställer krav på kommunal infrastruktur och service.

För att öka utbudet bostäder i attraktiva livsmiljöer, och därigenom bidra till att fler skall välja landsbygden som bostadsort, är det angeläget att främja bland annat: boendeformer som passar olika befolkningsgruppers behov, bebyggelse i strandnära områden, fastighetsbildning anpassad till livsstil och affärsverksamhet, kommunal infrastruktur och service som möjliggör permanent boende i fritidshusområden.

Åtgärd 2.3 Service

En tillgänglig offentlig och kommersiell service av god kvalitet är en viktig förutsättning för att möjliggöra boende och företagande på landsbygden. Tillgängligheten till olika former av service varierar betydligt. Av Glesbygdsverkets statistik framgår att tillgängligheten till

service i länet är förhållandevis god i jämförelse med andra län i den norra delen av landet. Relativt få boende i länet har lång restid till service. Tillgängligheten är högst till skola och näst högst till dagligvarubutik. Fler boende har långa restider till vårdcentral. Tillgängligheten till flygplats, och därigenom till mellanregionala resor, är god i jämförelse med andra län i norra Sverige.

Många ser närheten till skola som en viktig förutsättning för landsbygdens utveckling, enligt den enkätundersökning som ingår i analysunderlaget till föreliggande strategi. Förhållandevis många ser också närheten till dagligvarubutik som viktig. Av mindre betydelse anser flertalet att närhet till vårdinrättningar, bank, kassaservice, och lantbrevbärare är. En möjlig förklaring till detta mönster är att skola och butik är serviceformer som nyttjas mycket frekvent, medan vård samt bank- och postärenden av flertalet nyttjas mindre frekvent, och ofta uträttas i anslutning till arbete i tätorten.

Efterfrågan på service i olika former varierar mellan olika delar av länet. För att skapa ett utbud som möter efterfrågan krävs lokal dialog, samsyn kring samhällsplanering, lokalt ansvar i serviceproduktionen samt ett ställningstagande om köptrohet på orten. Det behövs också nya former för serviceproduktion. En trend är att dagligvarubutiker och bensinstationer utvecklas till nav för kommersiella och offentliga tjänster. De fungerar samtidigt som en lokal mötesplats. Samtidigt sker en utveckling i riktning mot att tjänster i högre grad tillgängliggörs genom distansberoende teknik.

För att bidra till en god servicenivå är det angeläget att främja bland annat: närhet till grundläggande service, särskilt skola och dagligvarubutik, kompetensutveckling inom och kvalitetssäkring av befintlig service, nya organisatoriska former för serviceproduktion och distribution, till exempel offentlig service på entreprenad och samlokalisering av service, samt användning av distansberoende teknik.

Åtgärd 2.4 Kultur- och fritid

Kultur- och fritidsaktiviteter är en viktig del i en attraktiv livsmiljö. Enligt Glesbygdverket finns det också ett samband mellan ett aktivt föreningsliv och utveckling. På den tätortsnära landsbygden är möjligheterna goda till att ta del av tätorternas utbud medan det på glesbygden i stor utsträckning är upp till invånare själva att skapa ett utbud. Distansberoende teknik möjliggör dock tillgång till ett globalt utbud av aktiviteter.

Västernorrland är det län där kommuner och landsting satsar mest på kultur per invånare. Kultur kan också bidra till besöksnäringen på landsbygden. Det finns återkommande arrangemang som lockar betydande antal besökare, till exempel världsmusikfestivalen Urkult i Näsåker och Visfestivalen i Skule.

Föreningslivet är också väl utvecklat i länet. Västernorrland ligger i topp i riket när det gäller deltagandet i studieförbundens verksamheter och på femte plats av rikets län när det gäller antalet idrottsföreningar per invånare. Medlemskap i fackföreningar, bostadsföreningar, pensionärsföreningar och politiska partier är mer vanligt förekommande än riksgenomsnittet, medan de är mindre vanligt förekommande i miljöorganisationer och föräldraföreningar. Kvinnor i länet är i större utsträckning medlemmar i politiska partier och friluftsföreningar än riksgenomsnittet.

För att bidra till ett tillgängligt utbud av kultur- och fritidsaktiviteter är det angeläget att främja bland annat: ett tillgängligt kulturutbud, ett livskraftigt föreningsliv, samt infrastruktur för och kunskap om användning av distansberoende teknik.

Insatsområde 3: Tillgängliggörande infrastruktur

Tillgängliggörande infrastruktur är en förutsättning för att stärka samspelet mellan stad och landsbygd, till exempel när det gäller möjligheten att kombinera boende med företagande och arbete. Vägar är viktiga för persontransporter med bil och landsvägsbuss samt godstransporter med lastbil. Järnvägar är viktiga för att knyta samman lokala till regionala arbetsmarknader. Regionförstoring skapar ett större utbud av arbeten för arbetstagare och ett större utbud av arbetskraft för företag. Informations- och kommunikationsteknik i form av bredband och mobiltelefoni underlättar företags kommunikation internt och externt med kunder. Den ökar också möjligheten att arbeta och studera på distans, tillgänglighet till service samt boendes och besökares trygghet.

Ur ett ekonomiskt perspektiv är transport- och kommunikationsinfrastrukturen ett viktigt medel för att åstadkomma regionförstoring med ett ökat utbud av arbeten för arbetstagare och ökat utbud av arbetskraft för företag. Större regioner uppvisar högre tillväxt och sysselsättning. Ur ett socialt perspektiv finns det risken att ökad pendling gör det svårare att förena arbetsliv och familjeliv. I detta sammanhang är jämställdheten också viktig att beakta. Män pendlar mer och längre än kvinnor. Det finns också ett behov av att öka kunskapen om informations- och kommunikationsteknik. Äldre och lågutbildade har generellt sett lägre kunskapsnivå än unga och högutbildade. Ur ett miljömässigt perspektiv är det viktigt att investeringarna i infrastruktur sker med hänsyn till natur- och kulturmiljön. Ökad arbets- och studiependling kan innebära ett ökat transportarbete, vilket riskerar medföra en ökad miljöbelastning. System för hållbara transporter och distansoberoende teknik är följaktligen viktiga för att minska miljöbelastningen.

Mål:

Förbättrad farbarhet på vägarna
Bibehållen eller förbättrad kollektivtrafik
Fortsatt utbyggnad och ökad användning av bredband
Fullständigt utbyggd mobiltelefoni

Åtgärd 3.1 Vägar

Vägnätets standard och utformning är av naturliga skäl av stor betydelse för landsbygden och påverkar såväl tillgänglighet som transporterens kvalitet. Vägnätet på landsbygden består av statliga vägar samt enskilda vägar med eller utan statsbidrag.

Västernorrland är det län som har den högsta andelen statliga vägar med nedsatt bärighet, vilket inverkar negativt på näringslivets transportmöjligheter. Skogsindustrin är särskilt utsatt när det gäller transporter av råvara från skogsområden i inlandet till industrierna vid kusten. Under tjällossningen påverkas också framkomligheten för personbilar och bussar. Det krävs successiva vägförbättringar för att förbättra framkomlighet året runt.

Av det regionala vägnätet i Västernorrland är 36 procent grusvägar, vilket är den högsta andelen av rikets län. I länet finns 14 mil grusvägar med trafikmängder över den gräns på 250 fordon per dygn som bedöms göra det samhällsekonomiskt lönsamt att belägga. Dessa ”högrafikerade” grusvägar finns i landsbygdsområden med permanent bosatta och trafikeras ofta av linjelagd busstrafik. En beläggning av grusvägar innebär en förstärkning av vägen med ökad bärighet. Beläggning av grusväg innebär framförallt att framkomligheten och kvalitet på

person- och busstransporterna förbättras betydligt. Boende nära vägen störs också mindre av vägdamm.

Kopplingen mellan arbetsmarknader kan stärkas genom olika vägförbättringar. För att få maximal effekt för åtgärder på det statliga vägnätet bör insatserna samordnas med åtgärder på det enskilda vägnätet.

Det enskilda vägnätet är mycket omfattande i länet. Statsbidrag till enskild väghållning utgår för att enskilda vägar skall hållas öppna för främmande trafik och genomfartstrafik. Även kommuner ger bidrag till enskilda vägar. En stor del av det enskilda vägnätet utan statsbidrag utgörs av skogsbilvägar. För närvarande täcker inte statsbidragen de maximala procentuella ersättningsnivåer som regeringens förordning stadgar. Kostnaderna för väghållningen har dessutom ökat väsentligt under senare år. Uppjusterade bidrag med förbättrad väghållning som följd underlättar givetvis för dem som bor på landsbygden, men också för samhällets tillhandahållande av hemtjänst och grundservice.

För att bidra till ett tillgängliggörande vägnät på landsbygden är det angeläget att främja bland annat: ökad framkomlighet genom att minska antalet statliga vägar med nedsatt bärighet, beläggning av grusvägar, i synnerhet grusvägar med hög trafikeringsgrad av bil och buss, gemensamhetsanläggningar för gemensamt underhåll av enskilda vägar, samt förbättrad väghållning enskilda vägar öppna för främmande trafik och genomfartstrafik.

Åtgärd 3.2 Kollektivtrafik

Kollektivtrafik ökar boendes tillgänglighet till arbete, service, kultur- och fritidsaktiviteter samt företags möjligheter till att rekrytera personal. Den är av särskilt stor betydelse för dem som helt saknar eller i mindre utsträckning har tillgång till bil. Kollektivtrafiken har på landsbygden också betydelse för godstransporter, till exempel när det gäller matvaror, post, apoteksvaror och företags produkter.

Kollektivtrafiken i länet består främst av linjetrafik med buss inom respektive kommun samt linjer mellan kommuncentra. Landsbygdstrafiken är till stor del styrd av skolans behov. Linjetrafik är mest effektivt i tätbefolkade områden i stråk med stort resandeunderlag och hög turtäthet. I glest befolkade områden görs ofta linjesträckningarna för att uppnå stor yttäckning, vilket medför långa restider. I områden med begränsad efterfrågan är normalt sett det första steget att minska utbudet av linjer, och det andra att minska turtätheten på de kvarvarande linjerna. I områden som helt saknar kollektivtrafik är anropsstyrd kompletteringstrafik en vanlig lösning.

Transporter i glesbygd kännetecknas ofta av problem med tillgänglighet och rörlighet. Med tillgänglighet avses att människor har tillgång till de platser de behöver nå för att utföra olika aktiviteter, såsom att arbeta, besöka läkare göra inköp och besöka vänner. Med rörlighet avses möjligheten att förflytta sig, vilket ofta mäts i termer av antal resor, reslängd eller restid.

Utöver den allmänna trafiken är samhället skyldigt att anordna särskild trafik för vissa grupper. Kommuner är skyldiga att tillhandahålla skolskjutsar för elever i grundskolan och ansvara för reskostnaden för elever i gymnasieskolan. Skolskjuts är en mycket omfattande verksamhet, i synnerhet i lands- och glesbygdsområden. Kommuner är också skyldiga att ordna färdtjänst för personer som har svårighet att förflytta sig på egen hand. Antalet personer med färdtjänst samvarierar med befolkningens ålder, vilket innebär att antalet färdtjänstberättigade är stort i kommuner som har en befolkning med en hög medelålder. På landsbygden, och i synnerhet i glesbygd, är andelen äldre högre än i tätbefolkade områden.

Samordning dels mellan olika färdmedel, dels mellan olika typer av kollektivtrafik, såsom linjetrafik, skolskjutsar, färdtjänst och sjukresor, kan effektivisera kollektivtrafiken och öka utbudet. Detta gäller inte minst i lands- och glesbygdsområden. Anropsstyrd trafik är ett sätt att öka kollektivtrafikens flexibilitet och ansluta resenärerna till linjer med bättre beläggning. Denna typ av trafik kan med fördel användas i ökad omfattning i områden med begränsat resandeunderlag.

För att bidra till en effektiv kollektivtrafik på landsbygden är det angeläget att främja bland annat: samverkan mellan trafikslag, till exempel genom pendlingsparkeringar för samordning mellan bil och kollektivtrafik och samåkningsparkeringar, samverkan mellan olika typer av kollektivtrafik, till exempel linjetrafik, skolskjutsar, färdtjänst och sjukresor, utveckling av användarvänliga tidtabeller och hållplatser, trafikinformationsinsatser, anpassning av trafiken för funktionshindrade, samt utveckling av flexibla trafiklösningar, till exempel anropsstyrd trafik i områden som saknar underlag för linjetrafik.

Åtgärd 3.3 Bredband

Internetuppkoppling med hög överföringshastighet är en förutsättning för företagande, arbete och studier på distans, tillgång till offentlig service samt information och kommunikation generellt. För allt fler, särskilt yngre, fyller Internet därtill en allt större social funktion som mötesplats.

Internetanslutning med hög hastighet kan erbjudas via ett antal olika accessformer. De vanligaste formerna i Sverige idag är anslutning via det traditionella accessnätet med xDSL-teknik, anslutning via kabel-TV samt optisk fiber (fiber-LAN). Accessformer som används i mindre omfattning, men som är under utveckling, är bland annat anslutning via elnät, radiolänk och satellit.

Täckningsgraden i landet har ökat snabbt, och bedöms enligt Post & Telestyrelsen 2006 uppgå till cirka 90 procent av hushållen. Tillgången på leveransklara bredbandsaccesser är dock mindre, den uppskattas till cirka 56 procent av hushållen. Faktiska abonnemang hade 39 procent av hushållen.

Täckningsgraden och konkurrensen är sämre i glesbygd och mindre orter jämfört med mer tätbefolkade områden. Närmare 30 procent av hushållen i glesbygd bor där bredband inte erbjuds jämfört med 20 procent av hushållen i städerna. Boende i glesbygd och på mindre orter har i större utsträckning xDSL som accessform för sitt bredband medan anslutning via optisk fiber och kabel-TV är vanligare i städerna. I glesbygd är också antalet operatörer som erbjuder abonnemang färre, vilket innebär mindre konkurrens.

I länets kommuner är täckningsgraden 91 till 100 procent i Härnösand och Kramfors medan den är 71 till 90 procent i Sollefteå, Sundsvall, Timrå, Ånge, Örnsköldsvik. I samtliga kommuner finns fem eller fler operatörer.

För att bidra till en tillgänglig bredbandsinfrastruktur är det angeläget att främja bland annat: ökad täckningsgrad, särskilt i glesbygd, dokumentation vid utbyggnad på ideell basis, ökad konkurrens för att möjliggöra access till låg kostnad, ökat utbudet av e-tjänster, samt ökad kunskap om IT-användning bland företag och medborgare, samt utveckling gemensamma standarder för kommunikation.

Åtgärd 3.4 Mobiltelefoni

Mobiltelefoni med en hög täckningsgrad är viktigt för både företag och människor. För företag är mobiltelefoni viktigt för kommunikation och överföring av digital information. Att det finns täckning även i glest befolkade områden är givetvis särskilt viktigt för företag som är verksamma inom dessa områden, såsom skogsbruk, transport och turism. För boende på landsbygden är mobiltelefoni med god täckningsgrad viktigt för livskvaliteten, inte minst ur ett trygghetsperspektiv.

Idag finns tre olika mobilsystem i Sverige. NMT är ett analogt nät som togs i drift 1981. Det täcker i princip hela befolkningen och hela landytan, med undantag för fjällvärlden i de allra nordligaste delarna av landet. Senast i juli 2007 skall det analoga NMT-nätet ersättas av ett digitalt NMT-nät. Det nya digitala nätet skall täcka 80 procent av ytan i varje län och därigenom i princip 100 procent av befolkningen.

GSM är ett digitalt nät som togs i drift 1992. Det täcker cirka 8 miljoner av befolkningen och cirka 60-70 procent av landets yta. De flesta orter med mer än 200 invånare har täckning. I länet har GSM-nätet god befolkningsmässig täckning, men det finns betydande områden i inlandet som saknar täckning.

UMTS-nätet togs i drift 2002 och är ännu inte fullt utbyggt. Tre operatörer skall, enligt tillståndskraven, tillhandahålla en befolkningstäckning på 8 860 000 personer när nätet är fullt utbyggt. I maj 2006 hade drygt 8 300 000 personer täckning med minst en operatör, vilket motsvarar 93 procent av tillståndskravet och 92 procent av den totala befolkningen. Täckningsgraden varierar dock betydligt mellan olika regioner. I Västernorrland har de tre operatörerna en täckningsgrad på 76, 81 respektive 76 procent. Högst är täckningsgraden i Sundsvall och Härnösand där samtliga operatörer har mer än 90 procent täckning. Lägst är den i Ånge och Kramfors. I Sollefteå har endast en av operatörerna täckning.

För att bidra till en tillgängliggörande mobiltelefoni är det viktigt att främja bland annat: en fullständig utbyggnad av UMTS-nätet i länet, vilket innebär befolkningstäckning i tätorter och tätortsnära landsbygd, en utbyggnad av det digitala NMT-nätet till en täckningsgrad på minst 80 procent av länets yta, samt en utbyggnad som minimerar den negativa inverkan på natur- och kulturmiljön.

Insatsområde 4: Hållbara natur- och kulturmiljöer

Landsbygden har resurser i form av skogsmark, odlingsmark, vatten, bebyggelse, biologisk mångfald och kulturhistoriska värden. Alla dessa resurser kan utgöra basen för utveckling. Att skogen, odlingsmarken, och vattnet, dess flora, fauna och bebyggelse vårdas, utvecklas och tillgängliggörs är en förutsättning för såväl ett livskraftigt företagande som en attraktiv livsmiljö. Skogen utgör basen för skogsbruket, odlingsmarken för jordbruket, och vattnet för fisket och vattenkraften. De tre resurserna utgör också basen för näringar, såsom natur- och kulturturism och bioenergi, samt är centrala delar i den livsmiljö som är kännetecknande för landsbygden. Samtidigt har natur- och kulturmiljön stora samhälleliga värden, bland annat för den biologiska mångfalden, kulturarvet och det rörliga friluftslivet. Balansen mellan privata och samhälleliga intressen måste hanteras inom ramen för en hållbar förvaltning av natur- och kulturmiljöerna.

Ur ett ekonomiskt perspektiv är det viktigt att exploateringen av resurserna sker på ett sätt som långsiktigt bidrar till näringsverksamhet och attraktivitet. Ur ett socialt perspektiv är det viktigt att kultur- och naturmiljöerna tillgängliggörs för alla. Med tillgänglighet avses i detta sammanhang att miljöerna såväl är fysiskt möjliga att besöka som att de förklaras, tolkas och tillgängliggörs. Ur ett miljömässigt perspektiv är det viktigt att förvaltningen av natur- och kulturmiljön sker på ett sådant sätt att dess miljövärden vårdas.

Mål:

Ökad och ny användning av skogen och odlingslandskapet som resurs
Bevarat öppet landskap
Bevarad biologisk mångfald och kulturmiljö
Ökad tillgänglighet till natur- och kulturmiljön

4.1 Skogen

Västernorrland är ett skogslän. Nästan 80 procent av landarealen är täckt av skog. Skogen utgör både en naturresurs med stort ekonomiskt värde och en kollektiv resurs för samhället. Den utgör grunden för länets omfattande skogsindustri, men också för nya näringar som turism och förnybar energi. Skoglandskapet rymmer också ett stort antal forn- och kulturlämningar. Skogens värde för den biologiska mångfalden är oomtvistat. Därtill ger den möjlighet till ett friluftsliv innehållande jakt, svamp- och bärplockning samt fysisk aktivitet.

En hållbar landsbygdsutveckling förutsätter en ansvarsfull exploatering av naturresurser samt att skyddsvärda kultur- och naturmiljöer bevaras. Inom ramen för den regionala strategin för skydd av skog i Västernorrlands län har privata och samhälleliga intressen balanserats, på ett sätt som tar hänsyn till både skogsindustrins behov av råvara och samhällets intresse att bevara och utveckla områden med särskilt stora natur- och kulturmiljövärden. Strategin identifierar ett antal för läner utmärkande skogsmiljöer som är särskilt angelägna att skydda: kustnära skogar i Höga kusten, sydväxtberg, älvnära nip- och ravinmiljöer, gråallundar på norra Alnön och Söråkerslandet samt långskägsskogar.

För att bidra till en hållbar förvaltning av skogens natur- och kulturmiljö är det angeläget att främja bland annat: ökad skörd av avverkningsrester (GROT), effektiv skötsel i form av röjning, gallring, gödsling och intensivare odling för ökad produktion, avveckling av samfällad mark, underhåll av fastighetsgränser, frivilliga avsättningar av skyddsvärd produktiv

skogsmark, miljövänliga produktions- och avverkningsmetoder, kompetenshöjande insatser för skogsbrukare rörande miljöhänsyn, certifiering av skogsbruk, samt vård och bevarande av kultur- och fornlämningar.

4.2 Odlingslandskapet

Odlingslandskapet är en mycket central del i landsbygdens natur- och kulturmiljö, även om det i Västernorrland endast utgör 3 procent av länets yta. Odlingsmarken utgör den ekonomiska basen för jordbruket. Idag finns cirka 60 000 hektar jordbruksmark i länet, varav 52 000 hektar åkermark och 8 000 hektar betesmark. Men odlingslandskapet är också en central del i den livsmiljö som är kännetecknande för landsbygden, och som många upplever som attraktiv.

Odlingslandskapet har formats genom jordbruket. Det öppna odlingslandskapet och dess överloppsbyggnader är en viktig förutsättning för utveckling av och attraktiva livsmiljöer och besöksnäring. Med jordbrukets modernisering har odlingslandskapet förändrats. Den biologiska mångfalden har minskat till följd av att många arter är beroende av de traditionellt skötta ängs- och betesmarkerna. Kulturhistoriska värden har gått förlorade, till exempel ängslador, odlingsrösen och gamla åkerformer. Det är viktigt att bevara de miljöer som fortfarande uppvisar höga kulturhistoriska värden och en stor biologisk mångfald. Men det är också viktigt att använda odlingslandskapets kultur- och naturmiljöerna som en resurs i utvecklingen av landsbygden,.

Typiska ängs- och betesmarkstyper med höga natur- och kulturvärden i länet är bland annat betade nipor, betade strandängar, fåbodbeten och slåtterängar. Det finns också kulturhistoriskt värdefulla byggnader, bystrukturer och landskapselement.

För att bidra till en hållbar förvaltning av odlingslandskapet är det angeläget att främja bland annat: bevarande av ett öppet odlingslandskap genom ökad jordbruksproduktion, miljövänliga produktionsmetoder inom jordbruket, kompetensutveckling för brukare, certifiering av jordbruksföretag, restaurering av ängs- och betesmarker med höga natur- och kulturvärden och restaurering av ekonomi- och överloppsbyggnader.

4.3 Vattnet

Vatten är en resurs med stora ekonomiska och miljömässiga värden. Vatten utgör 6 procent av länets yta. I länet finns en lång och varierad kuststräcka med en flikig skärgård, drygt 4 000 sjöar, 6 större älvar samt cirka 8000 kilometer strömmande vatten. Vatten är vårt viktigaste livsmedel. Fisk är ett viktigt livsmedel och fisket är såväl en viktig näring som en populär rekreation.

Vatten är också en viktig insatsvara i jordbruket, men också inom industrin. Sedan den storskaliga utbyggnaden mellan 1940 och 1970 har vattenkraften haft en stor betydelse för svensk industri och välfärd. Västernorrland län står för cirka 16 procent av vattenkraftproduktionen i riket. Därtill har vatten ett stort miljövärde. Vatten utgör livsmiljö för många växter och djur.

Människor har i alla tider bosatt sig i närheten av vatten, för att leva av det som vattnet ger och för att det möjliggör viktiga transporter. Att leva nära vatten förknippas av många med en attraktiv livsmiljö. Attraktiva maritima besöksmål är till exempel länets fiskelägen och hållristningarna vid Nämforsen.

Många vattendrag är påverkade av människors aktiviteter, vilket kan utgöra hinder för arter som behöver vandra i vattensystemen eller som är särskilt sårbara. Cirka 22 procent av vattnet i länet är skyddade områden. Av länets regionala miljömål är levande sjöar och vattendrag ett av fem särskilt prioriterade mål.

För att bidra till en hållbar förvaltning av vattnet som resurs är det angeläget att främja bland annat vattens biologiska mångfald, restaurering av vattendrag, gemensamhetsanläggningar för vattenanvändning, tillgänglighet till vatten för rekreation samt användning av vatten för näringsverksamhet.

4.4 Industrisamhällets kulturarv

Industrialiseringen har påverkat landsbygden i stor utsträckning. På ett helt annat sätt än för hundra år sedan lever vi idag i ett kulturlandskap präglad av jordbrukets mekanisering, industrietableringar, vägar och järnvägar.

Många av landsbygdens tätorter etablerades under industrialiseringen. De många sågverks- och bruksamhällen som växte fram under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet blev i många fall blev centralorter för samhällets service. Som en följd av rationaliseringar och nedläggningar inom industrin under 1900-talet har många av dessa samhällen utarmats. Gamla industriområden, bostadshus och affärslokaler står tomma. Många industriområden är också förorenade.

Att dessa mindre samhällen och tätorter utvecklas är viktigt för landsbygdens utveckling. Den bebyggelse som växte fram har kulturhistoriska värden som bör vårdas och utvecklas. Kulturarvet bör också användas som en utvecklingsresurs som kan kommersialiseras. Detta har varit utgångspunkten för projektet Industrisamhällets kulturarv (ISKA) som i två etapper har bedrivits i länet.

För att bevara industrisamhällets kulturarv och tillgängliggöra det som utvecklingsresurs är det angeläget att främja bland annat: restaurering och information om kulturmiljöer, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, sanering av förorenade områden, samt nya användningsområden för gamla byggnader.

Insatsområde 5: Lokalt inflytande och samverkan

För att utveckling skall komma till stånd krävs lokalt inflytande och samverkan. Utvecklingen varierar mellan bygder med likartade utvecklingsförutsättningar med avseende på näringsliv, livsmiljö, infrastruktur samt kultur- och naturmiljö. Det visar att utveckling är en social process. Företagsamma aktörer, i såväl snäv ekonomisk som bred social mening, krävs för att ta vara på de utvecklingsmöjligheter som finns. Samverkan i de lokala utvecklingsprocesserna mellan företag, organisationer, myndigheter, kommuner, regioner, forskning krävs för ett framgångsrikt utvecklingsarbete.

Ur ett ekonomiskt perspektiv är det angeläget att lokala initiativ är kommersiellt sunda och (på sikt) bedöms kunna drivas på marknadsmässiga villkor. Ur ett socialt perspektiv är det centralt att det sker en kontinuerlig nyrekrytering till lokala utvecklingsprocesser samt att kvinnor och män, unga och gamla, inrikes och utrikes födda ges möjlighet att delta på lika villkor. Ur ett miljömässigt perspektiv är det viktigt att lokal utveckling sker med respekt för landsbygdens natur- och kulturreсурser.

Mål:

Ökat deltagande i lokala och regionala utvecklingsprocesser
Ökat lokalt inflytande över produktionen av service
Fördjupad samverkan mellan offentliga, privata och ideella aktörer
Intensifierat erfarenhetsutbyte med andra regioner

Åtgärd 5.1 Lokalt inflytande

Lokalt ledarskap krävs för att driva och inspirera lokala utvecklingsprocesser. Bygder som är framgångsrika i att utnyttja sina förutsättningar har ofta ett effektivt lokalt ledarskap. Det lokala ledarskapet kan bygga på enskilda individer eller på kollektiv, till exempel lokala utvecklingsgrupper. Det är väsentligt att yngre människor, kvinnor och personer med utländsk bakgrund kan delta på lika villkor. Det politiska ledarskapet har en viktig roll att spela. Vid den landsbygdshearing som anordnades som ett led i strategins framtagande framhöll många betydelsen av att landsbygdens styrkor och möjligheter synliggörs i den politiska debatten. Vidare framhölls vikten av en möjlighetsorienterad attityd generellt för ett framgångsrikt lokalt utvecklingsarbete. När det gäller attitydförändrande arbete finns goda erfarenheter i landsbygdsutvecklingsprojektet Våga Växa Västernorrland.

Kunskap är en förutsättning för framgångsrikt utvecklingsarbete. För utvecklingsaktörer är det viktigt att ha kunskap om bygdens styrkor och svagheter, samt om vilka hot och möjligheter som följer olika omvärldsförändringar. Det är också viktigt med kunskaper om hur olika typer av lokala utvecklingsprocesser kan organiseras.

Lokalt ansvarstagande är också viktigt, bland annat för att upprätthålla en service med god tillgänglighet och kvalitet. En trend är att lokala aktörer i egenskap av entreprenörer, ansvar för att tillhandahålla service, till exempel dagligvarubutik och bensinstationer. Inte sällan kombineras samhällelig och kommersiell service genom att butiken eller bensinstationen också fungerar som utlämningsställe för post, apotek, etc. Lokala aktörer tar också ett ökat ansvar som entreprenörer inom ramen för förvaltningen av statligt skyddade områden. Föreningar står i många fall också för en stor del av det lokala utbudet av kultur- och fritidsaktiviteter.

För att bidra till ett ökat lokalt inflytande är det angeläget att främja bland annat: ett ökat lokalt deltagande och inflytande i utvecklingsprocesser, fördjupad kunskap om bedrivande av lokalt utvecklingsarbete, utveckling av organisatoriska former för lokalt ansvar, till exempel lokala utvecklingsgrupper och ideella föreningar mer allmänt, och utvecklad lokal samverkan för upprätthållande av service.

Åtgärd 5.2 Samverkan

För ett framgångsrikt utvecklingsarbete krävs samverkan i bred bemärkelse; mellan byar och föreningar, mellan ansvarsområden inom kommunen, mellan stat, kommun, privata och ideella aktörer regionalt. Regional och lokal utvecklingsplanering med aktivt deltagande och som särskilt beaktar landsbygdens förutsättningar ger bättre kunskapsunderlag. Partnerskap mellan offentliga, privata och ideella aktörer skapar en starkare bas för utvecklingsprocesser. Företagsnätverk kan ge ökad konkurrenskraften. Gemensamma riktlinjer för regionalt och lokala utvecklingsarbetet skapar stabila förutsättningar.

Arenor där utvecklingsaktörer kan mötas är en förutsättning för samverkan. Lokal och regional utvecklingsplanering utgör en typ av arenor. På landsbygden är det ofta föreningar som äger och vårdar de fysiska mötesplatserna, lokalerna. Men föreningarna spelar givetvis också en central roll när det gäller att fylla lokalerna med innehåll, och skapa möjligheter för aktörer att träffas. Erfarenhetsutbyte är ett viktigt medel för att ta del av andras kunskap och erfarenhet. Inte minst ur ett Europeiskt perspektiv finns anledning att ta del av andra regioners erfarenheter.

För att bidra till en utvecklad samverkan är det angeläget att främja bland annat: lokala och regionala utvecklingsprocesser som inkluderar offentliga, privata och ideella aktörer, till exempel genom deltagande i regional och lokal utvecklingsplanering, partnerskap, samverkan lokalt kring konkreta utvecklingsfrågor, samt erfarenhetsutbyte med regioner i andra delar av Sverige och EU.

Uppföljning och utvärdering

Utvecklingen på landsbygden följs kontinuerligt upp genom ett antal nyckeltal kopplade till respektive insatsområde med vidhängande mål. Därtill är ambitionen att genomföra mer utförlig halvtidsutvärdering av programmet.

1. Livskraftiga företag och fler arbeten

- Nyföretagande
- Överlevnadsgrad
- Växande företag (nyföretag som blir tillväxtföretag)
- Sysselsättning jord/skog, energi och besöksnäring
- Utbildningsnivå

2. Attraktiv livsmiljö med en god servicenivå

- Nettoflyttning
- Befolkningsstruktur (ålder, kön, etnicitet)
- Fastighetspriser
- Tillgänglighet till service
- Tillgänglighet till kultur och fritidsaktiviteter

3. Tillgängliggörande infrastruktur i väl fungerande arbetsmarknadsregioner

- Bärighet vägar
- Kollektivtrafik och arbetspendling
- Tillgänglighet till och användning av bredband
- Tillgänglighet till och användning av mobiltelefoni

4. Hållbara natur- och kulturmiljöer

- Brukad jordbruksmark och skyddsvärda natur- och kulturmiljöer
- Skogsproduktion och skyddad skog
- Tillgänglighet till natur- och kulturmiljön

5. Lokalt ansvar och samverkan

- Lokala utvecklingsgrupper
- Samverkansprojekt
- Erfarenhetsutbyten